

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Року 1912-го, червня 15-го, Лундик Гордій приїхав із Черкаської учительської семінарії в село Тернівку до своєї тітки Горпини Корецької, яка йому була і за батька, і за матір рідну, бо він їх позбувся ще раннього дитинства. До науки стати йому поміг місцевий священик Дмитро Діяковський, зваживши на те, що хлопець кінчив дуже добре земську школу.

Так, він щороку приїздив, але сьогоднішній приїзд був надзвичайний, бо у валізі, в томикові Винниченкових творів, лежала посвідка про скінчення студій і про те, що Лундик уже має право навчати в народних школах. Садиба в Горпини Корецької, як і всі садиби українських селян, охоплювалася садком, на тлі якого вирізнялися дві височезні тополі, що стояли по краях старих воріт, завжди охайно зачинених і прип'ятих до стовпа деревним обручем. Вона біліла причілковою стіною і вдень, і місячної ночі туди, через яр, до священикового дворища. Після привітання Гордій умився коло криниці і пообідав. Правильніше було б сказати, що повечеряв, бо вже заходило сонце. А потім, взявши з жердки рядно, кожух і з полу подушку, пішов до клуні, де постелився на торішнім сухім сіні і ліг відпочивати, аби вже завтра розказати тітці все, що тільки цікавитиме її добру старосвітську душу. А потім піти і подякувати священикові за ту увагу, яку він завжди виявляв до нього на протязі всієї науки. Бо зараз тітці було не до слухань. Вона квапилася упорати на ніч корови і кричущі поросята.

Гордій лежав горілиць до відчиненої брами, утрузиши верхньою частиною тіла у сіно. Витягнені ж ноги на всю свою довжину приємно трималися вище рівня живота. Вся його істота була сповнена бадьорого тепла, що йшло і від кожуха, який покривав лише по рамена, і від пахоців сіна, під ним розворушених. З правого боку, в стрісі, стриміла до половини коса без кісся і побликувала від місячного світла, що тримало в непорушних чарах і верхи верб, і осик, і яворів, які ви-

тикалися з яру нарівні з брамою клуні, і по той бік на горбі священиків дім. А ген-ген далі височіла під самим місяцем мовчазна церква. Нижче від неї ліворуч і праворуч темніло село. Над ним ворушився білий туман, неначе формувалися для церкви крила того самого кольору, що і її стіни. Давно вже затихли тітчині кроки в подвір'ї, і в селі й над селом світилася біла тиша. Ніч була проти неділі.

В Гордієвій душі промайнуло все семінарське життя без пригод і без радощів, за якими його молода душа тужила не вгаваючи і під час студій, і під час самотніх блукань по черкаських вечірніх празникових вулицях. І думка, підкинута зором, зупинилася над церквою між місяцем і хрестом, тим, що на найвищій бані. Зупинилася на мерехтливій зірці, до якої жодна людська сила вовіки вічні не досягне своїм реальним дотиком. І похолоділо в його душі. Він відчув безодню світову як продовження тієї пустки життєвої, серед якої його маленьке серце билосся тривогою, чуючи свою приреченість, мабуть, їй, уже світовій пустелі. З'явилося дике бажання схопитися і бігти до тітки. І коли там двері заперті, то сказано гнатися через поле, поки не зустрине якусь людину, може дівчину, і вхопити її руку, притиснути до серця і крикнути: «Людино, глянь у світ і збагни, де ми. І зрозумій, що ми манюсенькі-манюсенькі... І роковані на поталу комусь страшному і незбагненому... і через те наш розпач нехай буде великим чуттям згоди між теплом твого ества і мого аж до останнього нашого зітхання, бо за ту кривду, що ми з'явилися на світ, ніхто ні перед ким не стане покутувати і ніхто нас не пожаліє, крім нас самих».

І саме в цю мить щось у яру заспівало таким сумним, чистим та високим голосом, що луна від нього нестримною потугою покотилася через село проз церкву в степ і вдарилася в високе небо — і воно над степом і селом і над осяяним від місяця церковним хрестом не видержало тієї туги, що підіймали людські звуки у немирінність ночі... не видержало і стало возноситись вище і вище... стало розходитись ширше і ширше... А голос жіночий безперестанку тужив:

Ой горе, горе з такою годиною!
Прокляла мати малою дитиною,
Прокляла мати і щастя позбавила.
Під тинами людськими без жалю поставила...

В Гордієвім естві всі почуття притаїлися, і моторошний холод обхопив тіло на теплім сні і під теплим кожухом, і кож-

ЗМІСТ

ТОДОСЬ ОСЬМАЧКА	
Старший боярин (роман)	3
ВАЛЕР'ЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ	
Місто (роман)	95
Григорій КОСИНКА	
В житах (оповідання)	331
Фавст (оповідання)	336
Повернуті із забуття. А. Землянська	348